

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ТА ГАЛУЗЕВИХ СОЦІОЛОГІЙ

УДК 316.472.4:004.738.5

Д. М. АФАНАСЬЄВ

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТ

У статті розглянуто особливість соціологічного підходу до аналізу соціального потенціалу інтернет-спільнот. Наголошено, що накопичення, реалізація та відтворення соціального потенціалу в сучасних спільнотах залежать від мережевої конфігурації відносин акторів, від їхніх цілей, рівня взаємної довіри, особливостей самоорганізації, стратегій поведінки, інформаційно-комунікативних компетенцій. Підкреслено, що формування соціального потенціалу в умовах середовища не може бути повністю зведене до діяльності соціальних акторів. Важливу роль у цьому процесі відіграють організаційна інфраструктура того чи іншого мережевого співтовариства, що створює умови для ефективної комунікації та побудови довірчих відносин.

Ключові слова: соціальний потенціал, інтернет-спільнота, капітал, ресурси, можливості.

Інтернет-спільноти стали невід'ємним атрибутом життя сучасної людини. Вони пройшли шлях від спільнот, заснованих на принципах локальності та афілійованої примусовості, до глобальної добровільності. Сьогодні, будучи залученими в інтернет-спільноти, індивід відчуває себе комфортно при спілкуванні із собі подібними та малознайомими людьми. Люди використовують участь в інтернет-спільнотах, щоб бути поінформованим щодо того, що відбувається в їх місцевих громадах та світі.

Існування інтернет-спільнот неможливе без посильної участі її членів у життєдіяльності таких структур. Індивіди на основі навичок соціальної взаємодії, рівня довіри до протилежної сторони, власних очікувань вступають у відносини з іншими, часто анонімними акторами. Саме тому проблема аналізу ефективного використання індивідуальних ресурсів у соціальних групах є актуальним теоретичним та практичним завданням. Найбільш ґрунтовно до цієї проблеми підійшли прихильники теорії соціального потенціалу, яка набула розвитку в межах ширшої концепції соціального капіталу.

Процес формування соціального потенціалу інтернет-спільнот є багатоаспектним, що вимагає детальнішого вивчення цього питання, з'ясування його сутнісних характеристик. Отже, **метою статі** є окреслення соціологічного підходу до вивчення соціального потенціалу інтернет-спільнот.

Аналіз наукових джерел [4; 5; 6; 8; 10] та соціальної практики показав, що соціальним потенціалом спільнот є характеристика рівня розвитку й сукупності якостей і здібностей, що зумовлюють ефективну соціальну взаємодію їх учасників. Вихідною одиницею, носієм соціального потенціалу є сам учасник спільноти, що володіє рядом якостей, які почасти закладені в його особистості, але значною мірою формуються як результат його взаємодії з різними суспільними інститутами і явищами (населенням, страатами, класами). У цьому контексті соціальний потенціал спільноти виражає форму існування й рівень розвитку вихідної одиниці аналізу.

Соціальний потенціал – це категорія, яка характеризує нереалізовані соціальні можливості та соціальні ресурси. На нього впливає взаємодія різних соціальних, психологічних факторів і закономірностей. Реалізація соціального потенціалу призводить до певного ефекту та зумовлює різні види змін – не тільки соціальні, а й економічні, політичні, культурні тощо.

Спільнота як соціальна система – це своєрідна колективна форма організації спільної діяльності, складний механізм, завдання якого полягає в тому, щоб досягати мети, мобілізувати ресурси. А, наприклад, така її форма, як інтернет-спільнота, своїм завданням ставить знаходження шляхів і методи ефективного використання обмежених (рідкісних) ресурсів в умовах невизначеності. Користувачі мережі Інтернет становлять найчисленніший шар креативного класу соціуму, що завдяки своїй масовості значною мірою детермінує культурний, соціальний та економічний рівні розвитку країни. За своєю якістю життя й соціальним становищем користувачі Інтернету належать до більшості населення, одночасно будучи виробниками та споживачами актуальної інформації. Такі риси, як гнучкість і адаптивність, дають змогу чуйно й своєчасно реагувати на всі зміни.

Таким чином, соціальний потенціал спільнот є комбінацією ресурсів, що володіє додатковими перевагами завдяки ефекту синергізму. У зв'язку із цим нарощування соціального потенціалу лежить не в площині простого збільшення його інтенсифікації, а в глибокому структурно-компонентному взаємодоповненні, можливості більш повного використання кожного з компонентів для підвищення ефективності соціального управління.

Матрична система факторів соціального потенціалу дає змогу подати соціальний потенціал як систему в багатовимірному просторі залежно від різних параметрів. Соціальний потенціал як метасистема включає три блоки: природний, культурно-історичний і соціальний [9]. У контексті цього дослідження актуальний саме соціальний блок факторів соціального потенціалу, який включає такі фактори: соціальна захищеність спільнот; спрямованість соціального, культурного, економічного розвитку країни; пріоритети соціального управління спільнотами; загальний рівень життя; ступінь розвиненості інфраструктури; відносини солідарності спільнот, держави й суспільства.

Кількісну сторону соціального потенціалу спільнот характеризують за кількістю індивідів та їх угруповань; чисельністю зв'язків між членами спільноти; тривалістю взаємодії; кількісними характеристиками її соціальної діяльності.

Соціальний потенціал спільнот володіє не тільки наведеною кількісною, а і якісною характеристикою, що формується під впливом різних факторів і процесів. Соціальний потенціал спільнот – це їх можливий внесок у життєдіяльність і розвиток суспільства, їх роль у вирішенні соціальних завдань. Соціальний потенціал виражається в соціальних, економічних, політичних та інших функціях спільнот.

Формування соціального потенціалу інтернет-спільнот включає в себе реалізацію декількох послідовних кроків. Вони певним чином співзвучні з кроками, що закладені в Програмі розвитку ООН (1965) [1] й описують формування потенціалу місцевих громад:

1. Залучення учасників інтернет-спільнот до формування потенціалу.

Ефективний процес формування потенціалу повинен заохочувати участь усіх учасників. Якщо учасники інтернет-спільнот з різними статусами (модератор, дописувач, фоловер тощо) залучені в процес комунікації та усвідомлюватимуть кінцеву мету діяльності спільноти, то вони будуть відчувати себе більш відповідальними за результат і стійкість розвитку.

2. Оцінювання потреб у створенні потенціалу та ресурсів.

Оцінювання наявних можливостей завдяки взаємодії з учасниками інтернет-спільнот дає змогу координаторам інтернет-спільнот бачити, вирішення яких питань потребує додаткової підготовки, які сфери повинні бути пріоритетними, якими способами нарощування потенціалу може бути спрямоване на створення короткострокових і довгострокових стратегій розвитку. Формування потенціалу, що не ґрунтується на комплексному дослідженні та оцінюванні наявних можливостей, буде обмежено однобічним, що не сприятиме стійкості результатів.

3. Формулювання наслідків розвитку потенціалу.

Після завершення оцінювання можливостей необхідно окреслити можливі наслідки формування потенціалу в чотирьох сферах:

А. Організаційні механізми – оцінювання часто виявляє, що спільноти неефективні через погані або слабкі контакти між учасниками, неякісне управління ресурсами, порушення правил діяльності в межах інтернет-спільнот. З метою усунення проблем, пов'язаних з організаційними механізмами, необхідно унормувати використання індивідуальних потенціалів учасників, що охоплює процедури входу учасників у спільноту, упровадження системи стимулів, розвиток навичок, систем оцінювання ефективності, а також етики й цінностей.

В. Координація – успішне управління та контроль з боку координаторів спільноти каталізують досягнення цілей у сфері розвитку інтернет-спільноти. Сильна координація дає змогу легше адаптуватись до змін, си-

льні лідери можуть також впливати на людей. Координатори можуть використовувати коучинг і наставництво нових учасників, щоб допомогти стимулювати розвиток необхідних навичок.

С. Знання – є базисом потенціалу. Основні зусилля учасників спільнот мають бути спрямовані на набуття необхідних компетенцій, які формують стійку систему знань. Координатори спільноти мають сприяти цьому процесу.

Д. Зворотний зв'язок – постійне реагування на запити учасників сприяє вищій продуктивності й ефективності. Відсутність зворотного зв'язку в спільнотах погіршує комунікацію, призводить до занепаду спільноти.

4. Діяльність з постійного нарощування потенціалу.

Координатори спільноти повинні здійснювати постійну переоцінку ефективності діяльності спільноти, реагувати на очікування учасників, прогнозувати зміни в діяльності спільноти. Перевагою є розробка відповідних критеріїв оцінювання.

5. Оцінювання розвитку потенціалу

Оцінювання нарощування потенціалу сприяє підвищенню відповідальності. Оцінювання повинно бути засноване на змінах продуктивності в чотирьох основних сферах: організаційні механізми, координація, знання та зворотний зв'язок.

Мережевий характер діяльності сучасних спільнот позитивно впливає на їх функціонування через такі процеси: інтенсифікація інтеграційних соціальних процесів; більша відкритість соціальних систем; безперешкодний доступ усіх учасників до інформації; універсалізація норм і правил здійснення соціальної взаємодії; набуття різних компетенцій; підвищення рівня міжособистісної довіри.

Можна зробити висновок, що соціальний потенціал спільнот у сучасних умовах має таку соціальну значущість:

1) розвиває здатність людей управляти своїми справами, погодившись із загальними процесами самоорганізації;

2) сприяє ліквідації бар'єрів у русі ресурсів, капіталу, інформації та технологій;

3) бере участь у процесі нівелювання дискримінації учасників спільнот;

4) сприяє розвитку та впровадженню інновацій у соціальну систему;

5) робить істотний внесок у підтримання соціальної стабільності;

6) забезпечує необхідну мобільність учасників соціальної системи;

7) сприяє підвищенню соціалізації членів спільноти.

У науковій літературі представлені деякі дослідження проявів соціального потенціалу інтернет-спільнот. Зокрема, цікавий аналіз функціонування соціального потенціалу інтернет-спільнот у США представили С. Валензуела, Н. Парк та К. Кі [3]. Ґрунтовне дослідження цього явища в середовищі вірменських інтернет-спільнот представив колектив авторів під

керівництвом А. Малхесян [2]. На нашу думку, подібні напрацювання щодо формування соціального потенціалу можуть допомогти виявити «продуктивність» інтернет-спільнот у сучасному соціумі.

М. Кастельс зауважує, що саме реалізація потенціалу мережевої організації всілякими громадськими мережами привела до утворення онлайн-нових співтовариств, які реконструювали суспільство, сприяючи при цьому різкому розширенню сфер охоплення та застосування комп'ютерних мереж. Їх члени поділяли технічні цінності меритократії й підтримували віру хакерів у цінності свободи, горизонтальної комунікації та інтерактивної мережевої взаємодії, однак вони співвідносили їх зі своїм громадським життям і не займалися технікою заради техніки [7].

Сучасні інтернет-спільноти, які засновані на засадах мережевої комунікації, є динамічними структурами з гнучким типом мережевого потенціалу. Інтернет-спільнота відрізняється від інших структур способом інтеграції (мета), рівнем структуризації та перспективами трансформації. Вона здатна швидко трансформуватися з особистісного рівня та мікросередовища в макроструктурне утворення. Дуже часто вона набуває форм часткової інтеграції, коли індивіди, досягнувши мети, через яку вони вступали до інтернет-спільноти, більше не підтримують стійких зв'язків. Прилучення індивіда до інтернет-спільноти в будь-якому разі дає йому надію підвищити свій мережевий потенціал, отримати допомогу ресурсами різного типу (довіра, протекція, пільга, моральна підтримка, соціальний захист та інші прояви соціального капіталу). Інтернет-спільноти пропонують можливість швидкої моральної підтримки, соціального захисту, впливу на громадську думку в певному напрямі, що має велике значення, перш за все, для індивідів, які відчують проблеми включення в немережеві соціальні структури.

Висновки. Підсумовуючи, констатуємо, що соціологічний підхід до формування соціального потенціалу інтернет-спільнот включає в себе аналіз індивідуального потенціалу учасників інтернет-спільнот, який трансформується в соціальний потенціал у процесі взаємодії. У найзагальнішому вигляді соціальний потенціал – це сукупність наявних або прихованих ресурсів та/або можливостей. Накопичення, реалізація й відтворення соціального потенціалу в сучасних спільнотах залежать від мережевої конфігурації відносин акторів, від їхніх цілей, рівня взаємної довіри, особливостей самоорганізації, стратегій поведінки, інформаційно-комунікативних компетенцій. Однак формування соціального потенціалу в умовах середовища не може бути повністю зведене до діяльності соціальних акторів. Важливу роль у цьому процесі відіграють організаційна інфраструктура того чи іншого мережевого співтовариства, що створює умови для ефективної комунікації та побудови довірчих відносин.

Список використаної літератури

1. Capacity Building The UNDP Approach [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gdrc.org/uem/undp-cb.html>.

2. Malkhasyan A. Hidden Value: Exploring Social Capital in Online Social Networks [Електронний ресурс]. – Yerevan, 2013. – Режим доступу: http://www.crrc.am/hosting/file/_static_content/fellows/fellowship12/Final%20Paper_Anna%20Malkhasyan.pdf.
3. Valenzuela S. Is There Social Capital in a Social Network Site?: Facebook Use and College Students' Life Satisfaction, Trust, and Participation / Valenzuela S., Park N., Kee K.F. // Journal of Computer-Mediated Communication. – 2009. – № 14. – P. 875–901.
4. Бабан Т. Застосування категорії «потенціал» у сучасних економічних дослідженнях / Т. Бабан // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. – Харків : ХНТУСГ, 2012. – Вип. 127. – С. 53–59.
5. Бабенко С. С. Соціокультурний потенціал трансформації пострадянського суспільства : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.01 / Бабенко Світлана Сергіївна ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2004. – 20 с.
6. Дериглазова Н. В. Зміст поняття «соціальний потенціал особистості» / Н. В. Дериглазова // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 33. – С. 166–173.
7. Кастельс М. Галактика Інтернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / Мануэль Кастельс ; пер. с англ. А. Матвеева ; под ред. В. Харитонов. – Екатеринбург : У-Фактория (при участии Гуманитарного ун-та), 2004. – 328 с.
8. Коленда Н. В. Соціальний потенціал: сутність та основні ознаки / Н. В. Коленда // Вісник ОНУ імені І. І. Мечнікова. – Одеса, 2013. – Т. 18. – Вип. 1. – С. 105–115.
9. Лесечко М. Соціальний капітал: проблеми розвитку і оцінки [Електронний ресурс] / М. Лесечко, А. Чемерис // Вісник Державної служби України. – 2001. – Режим доступу: http://nads.gov.ua/control/uk/publish/article; jsessionid=E6394D6B3D0DC8BD-F6A2C337F22EA68D? art_id=37661&cat_id=37402.
10. Попов В. В. Соціально-культурний потенціал вільного часу / В. В. Попов, Ф. Х. Попова // Вісник КНУКіМ. Серія: педагогіка : зб. наук. праць. – Київ, 2008. – Вип. 18. – С. 75–83.

Стаття надійшла до редакції 23.06.2016.

Афанасьев Д. Н. К вопросу формирования социального потенциала интернет-сообщества

В статье рассматривается особенность социологического подхода к анализу социального потенциала интернет-сообществ. Подчеркивается, что накопление, реализация и воспроизводство социального потенциала в современных сообществах зависят от сетевой конфигурации взаимоотношений актеров, от их целей, уровня взаимного доверия, особенностей самоорганизации, стратегий поведения, информационно-коммуникативных компетенций. Однако формирование социального потенциала в условиях среды не может быть полностью сведено к деятельности социальных акторов. Важную роль в этом процессе играют организационная инфраструктура того или иного сетевого сообщества, что создает условия для эффективной коммуникации и построения доверительных отношений.

Ключевые слова: *социальный потенциал, интернет-сообщество, капитал, ресурсы, возможности.*

Afanasyev D. Formation of social potential online community

The article deals with current sociological approaches to the analyses of social capacity of the Internet community. The analysis of scientific sources and social practices showed that social capacity of communities are characteristic of growth and aggregate qualities and

abilities that contribute to effective social interaction of the participants. The starting unit, the bearer of social capacity, is the participant of the community that has a number of qualities, which are partly inherent in his personality, but largely formed as a result of its interaction with various public institutions and phenomena (population strata, classes). In this context, the social capacity of community expresses a form of existence and level of the output unit of analysis.

Social capacity – a category that characterizes unrealized social opportunities and social resources. Implementing social capacity causes certain effects and causes various kinds of changes – not only social, but also economic, political, cultural and others.

Community as a social system – a kind of collective form of joint ventures, complex mechanism, whose task is to reach the goal, to mobilize resources. Obviously, online community puts its task of finding ways and methods of effective use of scarce (rare) resources under uncertainty. Internet users are most numerous strata of creative class society, which by their mass largely determine the cultural, social and economic level of development. Internet users due to their quality of life and social position belong to the majority, both as producers and consumers relevant information. Flexibility and adaptability allows sensitive react to any changes.

Thus, the social capacity of communities is a combination of resources that has additional advantages through synergy effect. In this regard, increasing social capacity does not lie in the plane simply increasing its intensification and deep structural component of complementarity, the possibility of better use of each component to improve social management.

Matrix system factors can provide social capacity as a system in multidimensional space depending on various parameters. Social capacity as a meta-system includes three parts: natural, cultural-historical and social. Forming of social capacity of online communities depends on following factors: social security of communities; focus on social, cultural and economic development; priorities of social management of communities; overall quality of life; the degree of infrastructure development; relationships of solidarity in communities.

Accumulation, implementation and reproduction of social capacity in modern societies depend on the network configuration of relations between actors of their objectives, level of mutual trust, features self-behavior strategies, information and communication skills. However, the formation of social capacity in society can not be completely reduced to the activities of social actors. Organizational infrastructure of a network community played an important role in this process that creates the conditions for effective communication and building a trusting relationship.

Key words: social capacity, online community, capital, resources, opportunities.